

การรับรู้ลวดลายและการเข้าใจความหมาย ของลวดลายในศิลปะพื้นถิ่นจีนปัจจุบัน

กรณีศึกษา: หมู่บ้านหลันและหมู่บ้านช่างคง

สาธารณรัฐประชาชนจีน

The Rupture between Pattern Receiving and Significance Acceptance of Chinese Folk Art

Wang Hui Ying : เขียน

วารุณี ภูสุนาม : ถอดความจากต้นฉบับภาษาจีน

บทคัดย่อ

ในสังคมจีนที่กำลังมีการเปลี่ยนรูปแบบไปเป็นตะวันตกมากขึ้น กระบวนการรับรู้ที่มีต่อลวดลายและความหมายที่ปรากฏในศิลปะพื้นบ้านของแต่ละหมู่บ้าน สามารถส่งผลต่อความรู้สึกของคนทั่วไปที่มีต่อสถานะภาพและการคงอยู่ของศิลปะพื้นบ้านนั้นๆ ในแง่วัฒนธรรมร่วมสมัยของหมู่บ้าน ถ้าหากกระบวนการรับรู้ของคนในท้องถิ่น มีเพียงแคในด้านของรูปแบบ รูปทรง โดยมองข้ามความหมายของลวดลายที่ปรากฏอยู่จะทำให้ความหมายในลวดลายที่ต้องการจะสื่อสารนั้นสูญเปล่า การรับรู้ศิลปะพื้นบ้านของผู้คนจึงจะเป็นเพียงแค่จากเปลือกนอก ในอดีตสิ่งที่ดึงดูดความสนใจและก่อให้เกิดความสำคัญ ต่อศิลปะพื้นบ้านได้แก่ลวดลายที่ปรากฏ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงออกถึงความสำคัญของวัฒนธรรมพื้นถิ่นในชุมชนนั้นๆ ในสังคมของวัฒนธรรมมวลชน (Mass culture) ที่เข้ามามีบทบาท และมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและความคิดของมนุษย์ จะพบว่า การนำเสนองานศิลปะที่ง่าย ๆ ไม่มีความหมายที่ซับซ้อนได้ปรากฏแทนที่ศิลปะพื้นบ้านมากขึ้นเรื่อยๆ และสามารถพบเห็นได้ทุกที่ทุกขณะ หากว่ามนุษย์มองข้ามการรับรู้ความหมายของลวดลายในศิลปะพื้นบ้านแล้ว อาจจะทำให้รูปแบบและการรับรู้ ความหมายของการสร้างสรรค์เหล่านี้เข้าสู่ภาวะล่มสลายซึ่งไม่ต้องสงสัยเลยว่าท้ายที่สุดแล้วจะยังผลให้ ศิลปะพื้นบ้านสูญเสียเอกลักษณ์ที่โดดเด่นที่สุดของตนไป

๓

Abstract

During the social transition of China, the degree to which folk art was accepted and whether its symbols were understood directly impacted the status of folk art in people's minds and in the village's cultural existing state. When people received only the form and pattern of art, without knowing the meaning that the art symbolized, their acceptance would be only superficial. Folk art symbols fascinate people by expressing their cultural significance. Nowadays under the promotion of mass culture society, if the villagers do not pay attention to the cultural significance of folk art symbols, there will be a gap between the patterns of receiving and meaning acceptance. Consequently, the understanding of folk art would be lost and it would not continue to exist and flourish in the future.

บทนำ

ลักษณะทั่วไปของศิลปะพื้นบ้านจีนอย่างหนึ่งก็คือความสามารถในการสื่อสารโดยใช้ลวดลายเป็นสัญลักษณ์และเป็นตัวสื่อความหมายในเชิงวัฒนธรรม ศิลปะพื้นบ้านเหล่านี้มักนำเอาสัญลักษณ์จำนวนมากมาใช้สื่อถึงความหวังและสิ่งที่ดีๆ ที่มนุษย์ใฝ่ฝัน ได้แก่ ความต้องการประสบโชคดี หลีกพ้นโชคร้าย มีเงินมีทอง สัญลักษณ์เหล่านี้มีทั้งที่แทนด้วยพืชและสัตว์ เช่น ลา ค้างคาว, หรือใช้รูปแบบตัวหนังสือ เช่น ตัว “หว่าน” 𦰩 (ความโชคดี) และตัว “โช้ว” 寿 (อายุมันขวัญยืน), การใช้เทพเจ้าหรือเขียน เช่น ความร่ำรวย สื่อโดยใช้ เขียนนายเงิน¹ และหมากู² หรือแม้แต่การใช้สัญลักษณ์มงคลหลายๆ อย่างรวมกัน เช่น เด็กเล็กที่กำลังงำธนูเพื่อ

¹ นายเงินในคติความเชื่อท้องถิ่นและแบบประเพณีถือว่าเป็นเทพที่มีความสำคัญที่ผู้คนให้การกราบไหว้บูชา เพื่อขอพรให้ประสบความสำเร็จ ดังนั้นภาพของเทพองค์ นี้จึงมักปรากฏอยู่ในศิลปะพื้นบ้าน เช่น การภาพรับของเทศกาลตรุษจีน, งานแกะสลักไม้ และงานตัดกระดาษ-ผู้เขียน

² หมากูเป็นนางฟ้าที่รูปร่างหน้าตาสวยงาม มักจะปรากฏเป็นภาพที่นุ่งอยู่บนหลังกวาง ถือขวดเหล้าที่ใครได้ดื่มแล้วจะมีชีวิตเป็นอมตะ กำลังบูชาคือหวังมู่ (ตามตำนานของจีน เป็นเทพธิดาหรือเขียนที่ได้รับการเคารพบูชามากที่สุด) ดังนั้นภาพของหมากูมักใช้ในการฉลองวันเกิดของคนแก่-ผู้เขียน

ยืมเงินหรือยืมสามหรือยืมสัญลักษณ์ทั้งหมดนี้แสดงถึงความรู้สึกนึกคิด ประสบการณ์ และมุมมองต่อชีวิตของชาวบ้าน การเรียนรู้จากประสบการณ์ในชีวิตที่สะสมต่อเนื่อง ยาวนานนับเนื่องมาหลายพันปี ซึ่งบรรพบุรุษได้เสียสละหยาดเหงื่อแรงงานในการ ต่อสู้เพื่อการมีชีวิตรอดจากธรรมชาติและสังคมภายนอก เช่น การสู้รบ สิ่งเหล่านี้ ได้ช่วยกระตุ้นให้กำลังใจ ทำให้ผู้คนในชนบทที่มีชีวิตความเป็นอยู่ที่แร้นแค้น ใช้เป็น น้ำหล่อเลี้ยงให้มีความหวังในชีวิตสืบมา

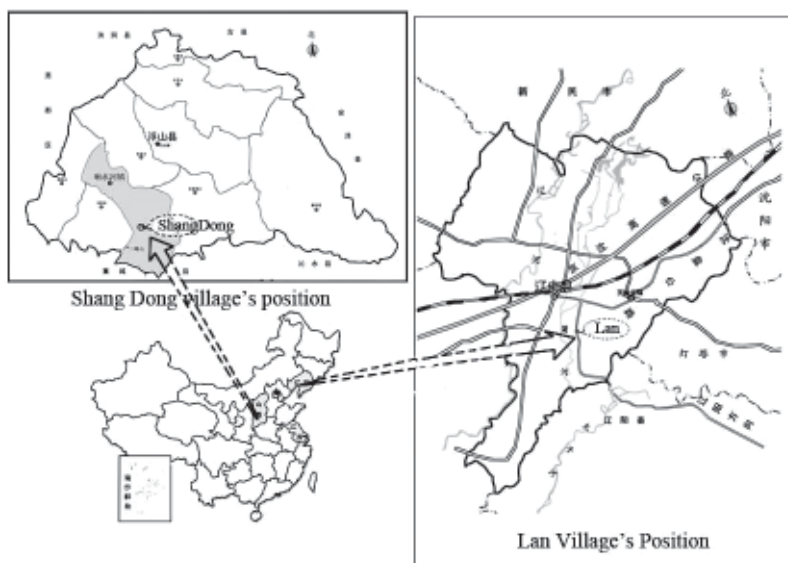
ในสังคมสมัยก่อน ระดับการรับรู้และความเข้าใจต่อสัญลักษณ์ที่อยู่ในศิลปะ พื้นบ้านมีปรากฏในตำนานคำบอกเล่าและหนังสือโบราณจำนวนมาก ทำให้เห็นถึงความรุ่งโรจน์ของศิลปะพื้นบ้านในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี และมีการสร้างสรรค์ อย่างหลากหลายตั้งแต่ก่อนจะก่อร่างสร้างเป็นประเทศจีนขึ้นมา ซึ่งในภาพรวม สะท้อนให้เห็นถึงการที่มนุษย์ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการรับรู้สัญลักษณ์ของ ลวดลายในศิลปะพื้นบ้าน

เพื่อเป็นข้อมูลในการสนับสนุนสมมุติฐานที่ว่าศิลปะพื้นบ้านไม่ว่าจะเป็น “การรับรู้ความหมาย” หรือ “การรับรู้ลวดลาย” ในปัจจุบันเกิดภาวะเสื่อมหรือ ล่มสลาย เนื่องจากการถ่ายทอดหรือส่งผ่านความรู้ที่ไม่สมบูรณ์ เป็นเหตุให้เกิดการ รับรู้ที่ไม่ตรงกัน ผู้เขียนได้เลือกเอาลวดลายที่มีสัญลักษณ์ที่คนทั่วไปค่อนข้าง ค้นเคยใช้การสัมผัสตัวอย่างสัมผัสและกรอกแบบสอบถามเพื่อสำรวจถึงระดับความ เข้าใจในความหมายทางวัฒนธรรมที่อยู่ในลวดลายของศิลปะพื้นบ้านโดยเปรียบเทียบ ข้อมูลการสำรวจระหว่างสองหมู่บ้านที่อยู่ในเขตตอนกลางและเขตตะวันออก- เหนือของจีน เพื่อเป็นการยืนยันว่าในการสืบทอดศิลปะพื้นบ้าน ได้ให้ความสำคัญ แต่เฉพาะการถ่ายทอดลวดลายเท่านั้นหรือไม่ ผู้รับสนใจในความหมายของ สัญลักษณ์หรือไม่ เรียกชื่อได้ถูกต้องและอธิบายได้ถึงความเกี่ยวพันในสัญลักษณ์ นั้นๆ หรือไม่ อย่างไร

การคัดเลือกหมู่บ้านทั้งสองเพื่อทำการศึกษาพิจารณาจากหลักเกณฑ์ สองประการหลักๆ ได้แก่ หนึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีวัฒนธรรมของชาวยุทธ์เป็นหลักโดยมี ประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ไม่ใช่หมู่บ้านที่เพิ่งก่อตั้งใหม่ และสองมีที่ตั้งอยู่ ไม่ไกลจากเขตเมืองมากนัก อันเป็นเหตุให้มีพัฒนาการสู่ความเป็นเมืองเร็วขึ้นกว่า

พื้นที่ที่อยู่ห่างเมืองออกไป และวัฒนธรรมอันดั้งเดิม มักจะได้รับผลกระทบจากความ เป็นสังคมอุตสาหกรรมของเขตเมือง ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับศิลปะพื้นบ้าน ซึ่งพบได้ทั่วไปในทุกพื้นที่ของประเทศ

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าว ผู้เขียนได้เลือกหมู่บ้านช่างตง³ ในมณฑลซานซี ซึ่งอยู่เขตตะวันออกของประเทศ และหมู่บ้านหลัน⁴ ของมณฑลเหอหนาน ในเขต ตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพื้นที่ศึกษา โดยสำรวจในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ และเดือน พฤษภาคม 2549 ใช้แบบสอบถามจำนวน 100 และ 200 ชุดตามลำดับ

รูปที่ 1 ตำแหน่งที่ตั้งของหมู่บ้านหลันและหมู่บ้านช่างตงในแผนที่ประเทศจีน

³ หมู่บ้านช่างตง ตั้งอยู่ในอำเภอฝูซานของมณฑลซานซี ในเขตตอนกลางของประเทศจีน ห่างจาก ตัวอำเภอประมาณ 20 กว่ากิโลเมตร ประกอบด้วยครัวเรือน 120 ครอบครัว จำนวนประชากรประมาณ 600 คน อาชีพหลักปลูกพืช เช่น ข้าวสาลี และทำงานในเมืองถ่านหิน ศิลปะหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นคือ การตัดกระดาษและการปั้นตุ๊กตาดมกจากแป้ง

⁴ หมู่บ้านหลัน ตั้งอยู่ที่อำเภอเหลียวจางของมณฑลเหอหนาน ห่างจากเมืองเสิ่นหยาง 64 กิโลเมตร มี จำนวนครัวเรือน 603 ครอบครัว จำนวนประชากรประมาณ 1800 คน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เลี้ยง สัตว์เศรษฐกิจ งานหัตถกรรมที่สำคัญได้แก่ การปักผ้า

1. ความสำคัญของสัญลักษณ์ที่ปรากฏในศิลปะพื้นบ้านจันทุมเมือง ของวัฒนธรรมชุมชนในภาพรวมและกรณีศึกษา

ความสำคัญของลวดลายในศิลปะพื้นบ้านมีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับ ผู้รับรู้หรือผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้น ในสังคมแบบดั้งเดิมมนุษย์มักจะถูกรบกวนโดย บั๊จจยี้ในทางลบ เช่น จากธรรมชาติ จากมนุษย์ด้วยกันเองอยู่เสมอๆ ซึ่งมักจะเป็น โดยภัยจากธรรมชาติที่มักก่อให้เกิดความเสียหายมากที่สุด สาเหตุเหล่านี้จึงทำให้ ศิลปะพื้นบ้านได้กลายรูปแบบเป็นสื่อทางนามธรรมและจิตวิญญาณของวัฒนธรรม อย่างหนึ่ง ชาวบ้านหวังว่าลวดลายหรือสัญลักษณ์ที่อำนวยพรให้เกิดความร่ำรวย เหล่านี้จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงจากชีวิตที่แร้นแค้น ให้มีความมั่นคงมากขึ้น

รูปที่ 2 กว๋อเตี้ยเหมียนเหมียน งานตัด กระดาษ เปรียบเทียบเด็กที่โตอย่าง แข็งแรง และออกลูก ออกหลาน ใช้ใน งานแต่งงาน มักจะใช้ติดไว้บนกำแพง หรือหน้าต่างของห้องเจ้าสาว

ในความเป็นจริงความหมายของลวดลายเหล่านี้ แม้จะแสดงออกถึงมุมมอง ที่มีต่อการดำเนินชีวิตที่มีมาอย่างเรียบง่ายเป็นสิ่งที่ชาวบ้านเป็นผู้สร้างและเป็นผู้ใช้ แต่ความสำคัญหลักมาจากการปฏิบัติสืบต่อกันมา ที่ทำให้เกิดความต่อเนื่องในทาง วัฒนธรรมของท้องถิ่นสามารถสืบค้นที่มาที่ไปได้ถึงจากบันทึกเก่าแก่ทางวัฒนธรรม ที่ยังคงเหลืออยู่ โดยแต่ละลวดลายที่ปรากฏยังมีความสำคัญในมิติทางประวัติศาสตร์ ที่ลึกซึ้ง ลวดลายบางส่วนไม่ได้เกิดขึ้นจากในชุมชน หากแต่มีที่มาจากสังคมชั้นสูง ในราชสำนัก ที่ชาวบ้านหยิบยืมความสำคัญของแต่ละลายมาใช้ และเนื่องจากเป็น สิ่งที่เกิดขึ้นจากความหวังเกี่ยวกับโชคชะตาของมนุษย์ ศิลปะพื้นบ้านจึงใช้ลวดลาย

ที่มีอยู่จำนวนมากเหล่านี้ในพิธีกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของผู้คนตามความหมายที่มีแตกต่างกันไป เช่น ในธรรมเนียมการประกอบพิธีในแต่ละช่วงอายุของคน ธรรมเนียมการเกิด การอยู่อาศัย เป็นต้น

กรณีศึกษา-1: ลวดลายที่สื่อถึงการสืบพงศ์พันธุ์

รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมชนบท โดยทั่วไปแล้วครอบครัวที่อยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่มักจะมีพฤติกรรมการแสดงออกคล้ายกันคือผู้อาวุโสกว่าให้ความสำคัญใส่ใจต่อลูกหลานในรุ่นหลังอย่างจริงจัง ตัวอย่างจะเห็นได้จากในงานตัดกระดาษ⁵ ที่หมู่บ้านซ่างตงในอำเภอฝูซาน (浮山) ของมณฑลซานซี มักจะผสมผสานลายผีเสื้อและแดงโมไว้ด้วยกันเพราะผีเสื้อในภาษาจีนกลางออกเสียงเป็น “เตี้ย” (ออกเสียงเหมือน 爬 เตี้ย-แดงโมลูกเล็กๆ) ดังนั้นในกระดาษที่ตัดแล้วจะปรากฏรูปร่างของผีเสื้อบินร่อนไปมารอบๆ แดงโมอย่างเบิกบาน เทคนิค “คำพ้องเสียง” เป็นวิธีการที่ชาวบ้านใช้กันอย่างแพร่หลาย เพื่อสื่อความหมายที่ลึกซึ้งโดยใช้คำสั้นๆ “กวางเตี้ยเหมียนเหมียน” (瓜爬绵绵) หรืออาจออกเสียงอีกอย่างว่า “เหมียนเหมียนกวางเตี้ย” (绵绵 เหมียน-อย่างต่อเนื่อง) หมายถึง แดงโมเล็กใหญ่จะโตวันโตคืน ซึ่งมาจากหนังสือ “ซือจิง” โดยคำหยา ที่กล่าวว่า “绵绵瓜瓞，民之初生，自土汨漆” “แดงโมใหญ่จะโตวันโตคืน เช่นเดียวกับคนเราที่เมื่อแรกเกิดก็มาจากโคลนตมเช่นกัน” นอกจากนี้ หวังอันซือ นักเขียนในสมัยราชวงศ์ซ่ง (ค.ศ. 960-1279) ได้กล่าวไว้ว่า “ในปีแรกแดงโมจะลูกใหญ่มาก ในปีถัดไปจะหดเล็กลง แต่ในปีสุดท้ายก็จะกลับมาใหญ่เช่นเดิม” [1] สมัยต่อมาคนทั่วไปได้ใช้ในการเปรียบเทียบการเจริญเติบโตอย่างองกามรุ่งเรืองของคนรุ่นหลัง

⁵ ศิลปะพื้นถิ่นของจีน ที่ใช้วัสดุอุปกรณ์ง่าย ๆ มีเพียงกระดาษที่มักใช้เป็นสีแดงซึ่งถือว่าเป็นสิริมงคลกับการไถ่ โดยลวดลายในแต่ละชิ้นงานมีสองลักษณะคือ ลายสองข้างเท่ากัน เกิดจากการนำกระดาษรูปทรงต่างๆ มาพับเป็นสองส่วนหรือสี่ส่วน จากนั้นใช้กรรไกรตัดให้เป็นลวดลาย โดยทั่วไปผู้ที่ชำนาญแล้ว จะไม่ต้องอาศัยการวาดเส้นร่างลงไปก่อน ส่วนอีกลักษณะหนึ่งคือทั้งชิ้นงานมีลวดลายต่างกันโดยสิ้นเชิง เกิดจากการตัดโดยไม่พับกระดาษนั่นเอง ทั้งนี้ผู้ตัดที่มีความเชี่ยวชาญก็ไม่ต้องอาศัยเส้นร่างเช่นกัน-ผู้เขียน

รูปที่ 3 ชามคู่คว่ำหน้าเข้าหากัน งานตัดกระดาษ
แสดง ความหมายถึงการผสมผสานเข้ากันอย่าง
กลมกลืนของการแต่งงาน มักจะระบายสีตกแต่ง
เพิ่มเติม ติดบนผนังหรือหน้าต่างของห้องเจ้าสาว

นอกจากนี้ผู้สร้างงานศิลปะยังได้ใช้สัตว์และพืชในชีวิตประจำวัน ที่ตนเอง
ชื่นชอบนำมาใช้ในการเปรียบเทียบเพื่อแสดงออกถึงความรู้สึกต่อสิ่งรอบตัว กระตุ้น
ให้เกิดความมีชีวิตชีวา ชื่นชมในความงามของธรรมชาติ สร้างสรรค์ให้เกิดแรง
บันดาลใจและความพึงพอใจ โดยในงานตัดกระดาษ มีลวดลายแบบหนึ่งที่ตัดออก
มาเป็นรูปชามสองใบวางคว่ำหงายติดกันอยู่ใบข้างบนแทนสามี ข้างล่างแทนภรรยา
เพื่อสื่อความหมายว่าเหมาะสมกันราวกิ่งทองใบหยก การตัดกระดาษแบบนี้เช่น
ใช้การผสมผสานระหว่างสัตว์และพืช โดยให้เจ้าสาวเป็นดอกบัว เจ้าบ่าวเป็นปลา
ตัดเป็นลายที่ปลาจุมพิตดอกบัว หรือปลากระโจนขึ้นไปหาดอกบัว เกิดเป็นเม็ดบัว
ซึ่งหมายถึงลูกชายหญิง บางลายก็เป็นรากบัวที่อยู่ใต้สายบัวลงไป หมายถึง
การแต่งงานที่เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง เรียกกลายนี้ว่า “อินเหอเต๋อโหว่”
(因合得偶) เพราะดอกบัวเป็นดอกไม้ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นที่สุดในหมู่มวล
ดอกไม้ ซึ่งโดยปกติเมื่อดอกไม้ทั่วไปบานแล้วร่วงโรยถึงจะกลายเป็นเมล็ดพันธุ์ แต่
ในกรณีของดอกบัว เมื่อบานจะปรากฏให้เห็นกลีบที่สวยงามและเม็ดบัว ซึ่งเปรียบ
ได้กับลูกชาย ที่จะมาเกิดในระยะใกล้ๆ นี้ ดังนั้นลายนี้จึงมีสองความหมายดังที่
กล่าวมา

รูปที่ 4 อักษรตัวสี่ “囍” คู่ งานตัดกระดาษ เป็นลายปลาก้างจุมพิตหรือกระโดดขึ้นมาบนดอกบัว ความหมายคือการแต่งงานที่เจ้าบ่าวเจ้าสาวมีความเหมาะสมกันแต่งงานแล้วมีลูกในเร็ววัน มักจะติดไว้ในผนังหรือหน้าต่างของห้องเจ้าสาว

กรณีศึกษาที่ 2- ลวดลายที่สื่อถึงโชคกลาง

หงส์แดงที่หันหน้าเข้าหาพระอาทิตย์เป็นลายปักที่เป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านหลัน⁶ ลวดลายการออกแบบที่สวยงามและหงส์ท่ามกลางมวลดอกไม้ในแสงตะวัน ซึ่งดอกไม้มักใช้สีขาว, ชมพูและแดง สามอย่างนี้รวมเอาสัญลักษณ์มาไว้เป็นรูปหนึ่งในงานปัก “ซือจิง: ตำหย่า” 《诗经·大雅》บันทึกไว้ว่า “หงส์ร้องเพลงบนเนินสูง, ต้นอู่ถั่งเกิดอยู่那儿 และพระอาทิตย์ก็ขึ้นตรงนั้น” [2] “ซานไห่จิง • นานซานจิง” 《山海经·南山经》ได้บันทึกไว้เช่นกันว่า “ในภูเขาตั้นเสวีย... มีนกตัวหนึ่ง, ลักษณะเหมือนนกตัวผู้ ขนตามตัวมีสีและลายอยู่ห้าแบบ เรียกกันว่าหงส์ มีหัวเรียกว่าความดี ปีกที่เรียกว่าความยุติธรรม ข้างหลังเรียกว่าความสุภาพ หน้าอก เรียกว่าความกรุณาปราณี ท้องเรียกว่าความซื่อสัตย์, นกตัวนี้อยู่ตามธรรมชาติ ร้องเพลงและเต้นรำไปมา ถ้าเห็นมันโลกนี้จะมีแต่สันติสุข” [3] หงส์เป็นราชาแห่งนกในตำนานเป็นสัญลักษณ์ของความโชคดีมีชัยและสันติสุข “หงส์ร้องเพลงต่อหน้าพระอาทิตย์” หมายถึง คนผู้มีปัญญาภายใต้ดวงอาทิตย์จะทำงานในจังหวะที่เหมาะสม และสุดท้ายความสามารถ กษัตริย์และสามัญชนมีเส้นแห่งกฎระเบียบแบ่งแยกหน้าที่อย่างชัดเจน โลกนี้จึงจะเต็มไปด้วยความสุขและสันติภาพ ลายนี้ต่างมีอยู่ใน

⁶ หมู่บ้านหลัน ตั้งอยู่ที่อำเภอเหลียวจงของมณฑลเหลียวหนิง มีจำนวนครัวเรือน 603 ครอบครั จำนวนประชากร 1800 คน ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ เศรษฐกิจ งานหัตถกรรมที่สำคัญได้แก่ การปักผ้า

งานปักผ้าของหมู่บ้านหลันและงานตัดกระดาษของหมู่บ้านฝูซาน จนเป็นลายที่เจนตาคนทั่วไปและใช้กันมากที่สุดลายหนึ่ง

รูปที่ 5,6 ลายหงส์และช่อดอกไม้ งานปักผ้า(ซ้าย)และตัดกระดาษ(ขวา) ลายมักจะปักบนผ้าแพรคลุม ปลูกผ้าห่ม (ในเขตตะวันออกเฉียงเหนือของจีนอุณหภูมิในฤดูหนาวบางครั้งลดลงถึงลบสิบองศาเซลเซียส จึงมักใช้ผ้าห่มหลายผืนเย็บซ้อนเข้าด้วยกัน จากนั้นด้านนอกคลุมด้วยปลูกผ้าห่มปักลาย)

ตัวอย่างสัญลักษณ์ของศิลปะพื้นบ้านอื่นๆที่สื่อความหมายโดยนัยจะสามารถยกตัวอย่างได้เช่น ผ้าที่ใช้คาดทับผ้าห่มที่ห่อตัวเด็กของหมู่บ้านหลัน ลายปักมักจะเป็นลายลูกท้อ, ฝรั่งหรือผลไม้ที่มีรูปทรงคล้ายพระกร(มือ)ของพระพุทธเจ้า เช่น สัมจี้น ลวดลายเหล่านี้ยังปรากฏในงานตัดกระดาษซึ่งเรียกกันว่าลาย “ผู้โช้วซาน-ตวอ”(福寿三多)ซึ่งหมายความว่าให้โชคดีและอายุยืนเกินสามครั้งหรืออาจเรียกว่าลาย “หัวเฟิงซานจู้”(华封三祝)ให้คนหัวเฟิง⁷ มาอวยพรสามครั้ง คำนี้มาจากหนังสือ “Zhuangzi • outer piece • Heaven and earth” 《庄子 • 外篇 • 天地》ที่ว่า “ขออวยพร ท่าน, ขอให้ท่านอายุยืน, ขอให้ท่านมั่งมี, ขอให้ท่านได้ลูกชายจำนวนมาก (“ 嘻! 圣人! 请祝圣人, 使圣人寿”, “使圣人富”, “使圣人多男子) [4] คนรุ่นต่อมาจึงกล่าวต่อๆ กันว่า “หัวเฟิงซานจู้” หรือ “ผู้โช้วซาน-ตวอ” หรือ

⁷ ชื่อชุมชนในสมัยโบราณที่อยู่ห่างไกลออกไป ไม่สามารถระบุตำแหน่งและยุคเวลาได้ (ผู้เขียน)

“ตวอฝูตวอโช้วตวอหนานจี” (多福多寿多男子) ความคติความเชื่อพื้นบ้านจะใช้ผลไม้ที่รูปร่างคล้ายพระกรของพระพุทธเจ้า (佛 ฝ่า- พระพุทธเจ้า) เทียบกับคำที่มีเสียงคล้ายว่า “ฝู” (福-โชคดี) ผสมกับสัญลักษณ์ของความมีอายุยืนของต้นท้อแทนด้วยลูกท้อส่วนผลฝรั่งใช้เปรียบกับการมีลูกชายมากๆ เพราะฝรั่งมีเมล็ดจำนวนมาก จึงกลายเป็นที่มาของคำว่า “ฝูโช้วซาน-ตวอ”

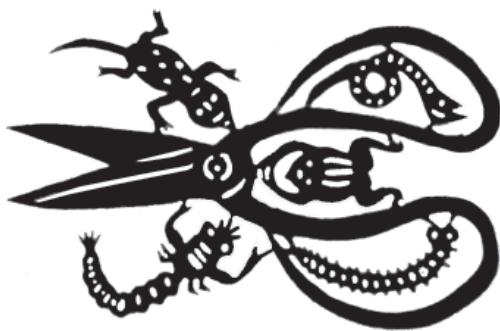
รูปที่ 7 โกงแห่งความมั่งคั่ง งานตัดกระดาษ มักใช้ติดบนผนังห้องและหน้าต่างในช่วงเทศกาลตรุษจีนหมายถึงการเริ่มต้นของปีใหม่ และให้ครอบครัวมั่งคั่งยิ่งขึ้นไป

จากการสำรวจพบว่าลวดลายที่พบในชีวิตประจำวันของทั้งสองหมู่บ้านที่คล้ายคลึงกันยังมีลายปลาทอง, อ่างปลา, ค้างคาว, ตัวอักษร “寿” เป็นต้น ปลาทองและอ่างปลามีความหมายว่า “โกงแห่งทรัพย์สมบัติ” (金玉满堂 - Jin yu man tang) เป็นวลีที่นำมาจากบทที่เก้าในคำสอนของ “เหล่าจื๊อ” [5] ทรัพย์สมบัติที่ว่าหมายถึงทอง เพชรนิลจินดา หยก ไข่มุก เป็นต้น ดังนั้นในศิลปะพื้นถิ่นจึงใช้ลายปลาทอง, ต้นนก และอ่างดอกบัวเป็นสื่อ โดยปลาทอง (จิน-อวี่) ออกเสียงคล้ายกับคำว่าทรัพย์สมบัติ (จิน-อวี่) อ่างปลาแทนความหมายถึงสระน้ำ ซึ่งคำว่า “สระน้ำ” (ถาง) จะมีการออกเสียงที่คล้ายคลึงกับคำที่หมายถึงห้องโถงในภาษาจีน

กรณีศึกษาที่ 3 - ลวดลายที่สื่อถึงการป้องกันภัยพิบัติและโรคภัย

“สัตว์มีพิษห้าอย่าง” (五毒-อู่ตู้) เป็นสัญลักษณ์ที่รู้จักในความหมายของความ “น่าเกลียดน่ากลัว” ดังนั้นในเทศกาลแข่งเรือมังกร ทั่วทุกหมู่บ้านของจีนจะใช้ลวดลายเหล่านี้ ในการกำจัดโชคร้าย ภัยพิบัติและรักษาโรคภัยต่างๆ สัตว์มีพิษ

ห้อยแบบนี้ประกอบไปด้วย ตะขาบ, คางคก, แมงป่อง, งู และ ตั๊กแตน ทั้งนี้ในธรรมเนียมเดิมเรียกเดือนพฤษภาคมในปฏิทินทางจันทรคติว่า “เดือนห้าแห่งความชั่วร้าย”⁸ เชื่อกันว่าแมลงเป็นร้อยๆ ชนิดจะฟื้นคืนชีพอีกครั้ง ภัยพิบัติและโรคร้ายจะก่อตัวขึ้นได้โดยง่าย ดังนั้นในวันที่ห้าเดือนห้าของ ปฏิทินจันทรคติ จะมีการวาดภาพเสือ “จงคุย”⁸ (钟馗) เพื่อให้หลีกพ้นความชั่วร้ายหรือวาดแมลงมีพิษทั้งห้า จากนั้นทับลงไปด้วยรูปเสือ ในหนังสือ “ความหมายของประเพณี” (风俗通-เฟิงสุทง) ซึ่งบันทึกไว้ในสมัยราชวงศ์ฮั่น (206 BC-ค.ศ.220) กล่าวไว้ว่า “ในสมัยโบราณมีพี่น้องสองคน ชื่อ ซู และ อวี๋ อาศัยใต้ต้นท้อในภูเขาตู่ชว้อ (度朔) ซึ่งมีภูติผีปิศาจอยู่มากมาย เมื่อมีปิศาจมาหลอกล่อน ได้จับมัดด้วยเชือกจากต้นกก จากนั้นนำผีที่จับได้ไปให้เสือกิน ดังนั้นในช่วงตรุษจีน ทางทางจะให้คนประดับตัวด้วยลูกท้อต้นกก และวาดรูปเสือบนประตู เลียนแบบเรื่องเล่าดังกล่าว” [6] ดังนั้นศิลปะพื้นบ้านจึงใช้เรื่องนี้มาเป็นเค้าโครงเรื่องในความหมายของการหลบเลี่ยงภัยพิบัติโรคร้ายและปิศาจ ให้ลูกหลานเติบโตโดยไม่มีภัยอุปสรรคใดๆ

รูปที่ 8 สัตว์มีพิษทั้งห้า ในงานตัดกระดาษ โดยมากมักติดไว้บนประตูในเทศกาลแข่งเรือมังกร

⁸ จงคุย เป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์ในเทพนิยายและตำนานของจีน สามารถจับผีกินได้ในตำนานกล่าวว่า ระหว่างทางที่จงคุยจะไปสอบจอหงวน ได้ถูกทำลายโฉมโดยปิศาจจนมีใบหน้าท้อปัสถ์ ทำให้จักรพรรดิไม่รับจงคุยเข้ารับราชการ เขาได้รับความอับอายจึงฆ่าตัวตาย ก่อนตายเขาได้สาบานว่าจะตามไปจับปิศาจในยมโลกต่อ

ตัวอย่างที่น่าเสนอไปทั้งหมดคือสัญลักษณ์ทางศิลปะที่อยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในบ้านของชาวชนบท แน่นอนว่ายังมีสัญลักษณ์อีกจำนวนมากที่ไม่สามารถกล่าวถึงในที่นี้ได้ทั้งหมดโดยสรุปแล้วอาจกล่าวได้ว่าศิลปะพื้นบ้านมีเอกลักษณ์ในแง่ของการใช้เทคนิคคำพ้องเสียงการอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบ และเทคนิคการใช้สัญลักษณ์ เพื่อแสดงออกถึงการรับรู้และเข้าใจชีวิตของมนุษย์ รูปแบบและลวดลายอาจมีลักษณะง่าย ๆ แต่สามารถแสดงความหมายได้มากมาย นอกจากนี้ยังมีนัยยะสำคัญในฐานะที่เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สั่งสมกันมา ไม่ว่าจะเป็นในหมู่บ้านสามัญชนทั่วไป, นักปราชญ์, ขุนนางหรือแม้แต่ราชสำนัก เนื่องจากความเรียบง่าย ชื่อก ๆ มีพลังและชีวิตชีวา จึงเกิดการยอมรับจากสามัญชนได้โดยง่าย ซึ่งต่างจากศิลปะชั้นสูงซึ่งสร้างสรรค์ขึ้นด้วยความประณีตบรรจง, หูหระ และบางครั้งฟุ่มเฟือย อีกทั้งศิลปะของปราชญ์และขุนนางก็มักจะมีความซับซ้อนและมีค่าแตกต่างจากสิ่งที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันทั่วไปโดยสิ้นเชิง สมควรจะเก็บไว้ชื่นชมแต่เพียงผู้เดียว หรือเป็นศิลปะในรูปของกาพย์โคลงกลอน งานเขียนต่าง ๆ ที่ส่วนใหญ่จะอยู่เฉพาะในกลุ่มผู้มีการศึกษาเท่านั้นดังนั้นในด้านการสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมของศิลปะพื้นบ้าน จึงไม่สามารถเปรียบเทียบกับศิลปะแขนงอื่น ๆ ได้ในทางกลับกัน การมีฐานหรือตลาดรองรับจากชนชั้นที่เป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุดของประเทศ ทำให้เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพต่อการสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมของจีนมากที่สุด

2. ปัญหาการรับรู้ความหมายของลวดลายศิลปะพื้นบ้านในปัจจุบัน

การคงอยู่ของศิลปะพื้นบ้านในสังคมปัจจุบันที่ความเป็นวัตถุนิยมสูงขึ้นเรื่อยๆ นั้น ไม่สู้จะดีนัก จากศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา องค์การยูเนสโก (UNESCO) และหน่วยงานบางส่วนของจีนได้เริ่มมีมาตรการที่จะอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเอาไว้ โครงการเหล่านี้สะท้อนให้เห็นการเผชิญหน้ากับภาวะวิกฤตของศิลปะวัฒนธรรมพื้นบ้านในปัจจุบัน หากว่าคนในสังคมละเลยไม่ให้ความสนใจจากเหง้าของตนเอง ในเวลาไม่นานนักอาจจะพบเห็นสิ่งเหล่านี้ได้แต่เฉพาะในพิพิธภัณฑ์เท่านั้น การคงอยู่ของศิลปะพื้นบ้านควรมีการศึกษาถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมา เวลา,

สถานที่, สภาพแวดล้อมและกิจกรรมทางสังคมที่เข้ามาเกี่ยวข้อง และเนื่องจากความพิเศษที่ต่างออกไปจากศิลปะอื่นๆ คือถูกทำลายได้ง่าย ทำให้ได้รับการมองข้ามง่ายขึ้นไปอีก

เมื่อก่อนในแต่ละหมู่บ้านของอำเภอฝูซานในมณฑลซานซี ผู้หญิงไม่ต่ำกว่าครึ่งในหมู่บ้านสามารถทำศิลปะการตัดกระดาษโดยใช้กรรไกรได้ เช่นเดียวกับเมื่อไม่ถึงยี่สิบปีที่แล้วในหมู่บ้านหลันของมณฑลเหอหนาน จะเห็นกิจกรรมการปักผ้าอยู่ทั่วไป แต่ปัจจุบันจะพบงานปักผ้าเหล่านี้ได้เฉพาะในตู้หรือลิ้นชักเก็บของเก่าๆ ที่ตอนนี้ไม่ได้ใช้แล้วเท่านั้น สถานการณ์ที่เกิดขึ้นมีความคล้ายคลึงกันกับศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านอื่นๆ เช่น หนังตะลุงที่ทำจากไม้หรือหนังสัตว์ที่เมื่อก่อนในหมู่บ้านมักจะเปิดทำการแสดงเสมอ แต่ในปัจจุบันหากต้องการชมนับว่าเป็นเรื่องที่ยากลำบาก เนื่องจากรายการโทรทัศน์ที่หลากหลายและกิจกรรมการใช้ชีวิตของคนในปัจจุบันทำให้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านจำนวนมากสูญเสียผู้ชมที่สนใจในยุคสมัยแห่งเทคโนโลยีในปัจจุบันที่มีธุรกิจการค้าและความต้องการผลกำไรสูงสุดเข้ามาเกี่ยวข้องยังผลให้ศิลปะพื้นบ้านเหล่านี้สูญเสียแหล่งพึ่งพิงทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมทางสังคม จึงทำให้ค่อยๆ สูญสลายไปในที่สุด

2.1 การสำรวจเพื่อศึกษาถึงการรับรู้ลวดลายและการเข้าใจความหมายของลวดลายในศิลปะพื้นบ้านและประเด็นปัญหาที่พบ

มีประเด็นที่ว่า มีปัจจัยอะไรที่นำไปสู่ภาวะล่มสลายของศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านในวัฒนธรรมของหมู่บ้านต่างๆ จากมุมมองของผู้รับสื่อศิลปะพื้นบ้านซึ่งก็คือผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ในการสำรวจและเก็บข้อมูลที่หมู่บ้านหลัน ศิลปินท้องถิ่นปักผ้าฝีมือดี ชื่อ “สื่อซิวหลิง” อายุ 39 ปี เป็นผู้ทำปลอกผ้าห่มให้กับคนอื่น ซึ่งชิ้นงานที่ปักในขณะที่ผู้เขียนได้ไปสัมภาษณ์ เป็นผ้าห่มสำหรับเด็กที่เต็มไปด้วยลวดลายสัญลักษณ์ต่างๆ ขนาดกว้างยาว 1x1 เมตร ปักเป็นลายดอกบัว รากบัว ปลาตะเพียน ปู กุ้ง ผีเสื้อ ชนนก และแมลงปอ สื่อซิวหลิงกล่าวว่า ลายเหล่านี้จริงๆ แล้วล้วนมีที่มา มีความหมาย (ศัพท์เฉพาะทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือเขตตงเป๋ยของจีน เรียกสิ่งใดๆ ที่มีความหมายแฝงอยู่ว่า มี “จิ้น” (讲)) แต่ก็ไม่ทราบว่

คืออะไร รู้แต่เพียงว่าเมื่อก่อนนี้ผู้สูงอายุต่างรู้จักความหมายเหล่านี้เป็นอย่างดี แต่ก็ไม่มีใครถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้ทราบท่านเหล่านั้นปัจจุบันได้เสียชีวิตไปหมดแล้ว ดังนั้นผู้ถูกสัมภาษณ์จึงเพียงแต่ปกปิดลวดลายเหล่านี้ตามอย่างที่เคยเห็นคนรุ่นก่อนๆ ปักเท่านั้น

รูปที่ 9 ภาพงานผ้าปักลายหงส์ อุปกรณ์ที่ใช้มีเพียงเข็มปักผ้าและสะดึงไม้

จากการศึกษาค้นคว้าของผู้เขียนสัญลักษณ์เหล่านี้สื่อความหมายที่เป็นมงคล แสดงถึงความปรารถนาดีต่ออนาคตของเด็กผู้นั้น อำนวยพรให้เมื่อเด็กโตขึ้น มีครอบครัวที่ดีและมีความสุข มีอนาคตที่สดใส พลอดผ้าห่มที่สวยงามเต็มไปด้วยลวดลาย แต่เมื่อผู้ปักไม่สามารถบอกได้ถึงความหมายที่แฝงอยู่ จึงทำให้คุณค่าของเครื่องใช้อันนี้ลดลงไปอย่างน่าเสียดาย เจ้าของผ้าห่มเป็นหญิงอายุห้าสิบกว่าปี เป็นผู้ที่ขอร้องให้สื่อชีวหลังเป็นผู้ปักให้กับหลานชายของนาง กล่าวกับผู้เขียนว่า เพราะหยางชีวหลังปักได้สวยงาม สีสดใส นอกจากนี้ยังรู้ว่า ลวดลายเหล่านี้ต้องแฝงไว้ด้วยความหมายหรือมี “จิ้น” แน่ๆ แต่ไม่สามารถบอกได้ชัดเจนว่าเป็นอย่างไร เมื่อผู้เขียนได้กล่าวอย่างง่ายๆ สั้นๆ ถึงความหมายของลวดลายแต่ละอัน หญิงทั้งสองคนต่างดีใจมาก โดยเฉพาะเจ้าของซึ่งรู้สึกที่ผ้าห่มของหลานชาย ได้เพิ่มความ

สำคัญขึ้นมาทันทีที่กล่าวว่าต่อไปต้องระวังในการใช้ไม่วางผ้าห่มไว้ในที่ที่ไม่เหมาะสม ต้องเก็บรักษาไว้อย่างดี อนาคตจะได้เก็บไว้ให้ลูกของหลานชายได้ใช้ต่อไป นอกจากนี้ ยังจะไปบอกเล่าให้ครอบครัวได้ทราบถึงความหมายของลวดลายมงคลที่ปรากฏอยู่บนผ้าห่มผืนนี้

รูปที่ 10 สื่อชีวหลังกับผลงานผ้าปัก
ในภาพเป็นลายดอกไม้และหงส์

ศิลปินตัดกระดาษ “โจวเยวี่อิง” อายุ 59 ปี แห่งอำเภอฝูซานใกล้กับหมู่บ้านช่างตง ได้สืบทอดสัญลักษณ์ในงานตัดกระดาษไว้ได้เป็นอย่างดี เมื่อนำผลงานออกมาให้ผู้เขียนได้ชมสามารถอธิบายให้รู้ถึงความหมายของสัญลักษณ์มงคลต่างๆ ได้อย่างคล่องแคล่ว เช่น ได้อธิบายความหมายบนลายรองเท้าว้า ดอกเบญจมาศ จะอยู่ข้างหน้า ส่วนดอกบัวจะอยู่ข้างหลัง ทั้งสองดอกนี้แสดงออกถึงความโชคดี แต่ทั้งหมดนี้ก็ต้องแล้วแต่บุญวาสนาของแต่ละคนด้วย เนื่องจากงานของโจวเยวี่อิง ประกอบด้วยสัญลักษณ์แสดงความโชคดีอยู่มากมายและยังเข้าใจความหมายที่นำมาประกอบเข้าด้วยกัน จึงทำให้มีผู้คนจำนวนมากที่ชื่นชอบผลงานการตัดกระดาษเหล่านี้ แต่ศิลปินผู้ซึ่งมีความเข้าใจในความหมายของสัญลักษณ์เช่นนี้พบได้ไม่บ่อย

นัก ความหมายดั้งเดิมของสัญลักษณ์ในศิลปะพื้นบ้านในสายตาของผู้รับจึงมักเกิดการสูญหายไปเรื่อยๆ

รูปที่ 11 ผู้สูงอายุนี้อายุ 70 ปี กำลังตัดกระดาษด้วยกรรไกร (ภาพซ้าย) ก่อนที่จะนำผลงานที่เสร็จเรียบร้อยแล้วติดไว้บนหน้าต่างด้วยตัวเอง (ภาพขวา)

(หมายเหตุ-เป็นภูมิปัญญาในด้านการตกแต่งบ้านเรือนของชาวจีนมากแต่โบราณ เนื่องจากสมัยก่อนยังไม่มีการฉาผนังหน้าต่างจะติดด้วยกระดาษขาว ซึ่งแต่เดิมทำจากเยื่อไม้ไผ่ แสงจะส่องเข้ามาหน้าบ้านในตอนเช้า เนื่องจากตามหลักฮวงจุ้ยของจีน บ้านเรือนจะหันหน้าไปทางทิศใต้ แสงและเงาที่ได้จึงมีสีสันแตกต่างกันไป ลวดลายที่เกิดจากงานตัดกระดาษนี้ทำให้บ้านมีสีสันมีชีวิตชีวาขึ้น เป็นภูมิปัญญาที่ต่อมาได้นำไปใช้ในบ้านของประเทศญี่ปุ่น-ผู้แปล)

ความจริงแล้วการถ่ายทอดความหมายในศิลปะพื้นบ้าน ที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบตลอดเวลาอันมีความสำคัญเป็นอย่างมาก การสามารถคงอยู่ได้ของศิลปะพื้นบ้านไม่ได้ขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่ต้องตรงกับโลกแห่งความเป็นจริง มีความสมบูรณ์ สวยงาม และแข็งแรงทนทานเท่านั้น แต่สิ่งที่สำคัญไปกว่าคือ สัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่แสดงออกให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชนชาติ, สะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกอันบริสุทธิ์ ที่มนุษย์มีความคาดหวังในการดำเนินชีวิต คือ การรวมเป็นหนึ่งระหว่างความคิดฝัน และประสบการณ์จริงในชีวิตที่สมบูรณ์แบบถ้าหากเป็นเพียงแค่รูปแบบการถ่ายทอดรูปร่างหรือลวดลายให้เหมือนที่คนรุ่นก่อนเคยทำไว้ แต่ละเลยเสียซึ่งความหมายที่ต้องการสื่อสาร ก็จะเปรียบได้เหมือนมนุษย์ที่ไม่มีหัวใจ ไม่มีจิตวิญญาณและสูญสิ้นแล้วซึ่งความหมายในชีวิต ผลผลิตจากศิลปะพื้นบ้าน หากเป็นเพียงเหลือแต่การ

ทำซ้ำขึ้นใหม่ของรูปร่างหรือลวดลายเดิม ก็อาจจะทำให้ศิลปะเหล่านี้เกิดการสูญหายไปหลายร้อยปีก่อนหน้านี้แล้ว ก็เป็นไปได้

3. ผลการศึกษาเปรียบเทียบการรับรู้ลวดลายและความหมายของลวดลายในศิลปะพื้นบ้านที่หมู่บ้านหลันและหมู่บ้านช่างตง

นอกเหนือจากการสัมภาษณ์ศิลปินพื้นบ้านผู้ผลิตผลงานที่โดดเด่นของแต่ละหมู่บ้านแล้ว การสำรวจยังใช้แบบสอบถามโดยการสุ่มตัวอย่างจากผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในทั้งสองหมู่บ้าน โดยหมู่บ้านหลัน ได้ใช้แบบสอบถามจำนวน 200 ชุด ได้รับตอบกลับมา 100% เป็นชาย 83 คน, หญิง 117 คน แยกเป็นระดับการศึกษาได้เป็นระดับประถมศึกษา 76 คน, มัธยมศึกษาตอนต้น 87 คน, มัธยมศึกษาตอนปลาย 30 คน, อุดมศึกษา 7 คน แยกเป็นระดับอายุได้ดังนี้ อายุต่ำกว่า 18 ปี 38 คน, อายุ 18-30 ปี 30 คน, 31-40 ปี 68 คน, 41-50 ปี 45 คน, 50 ปีขึ้นไป 19 คน

ในหมู่บ้านช่างตง ใช้แบบสอบถามจำนวน 100 ชุดตามจำนวนประชากรที่น้อยกว่าหมู่บ้านหลัน ได้รับแบบสอบถามตอบกลับมา 96% แยกเป็นชาย 43 คน หญิง 53 คน การศึกษาแยกได้เป็นระดับประถมศึกษา 23 คน, มัธยมศึกษาตอนต้น 55 คน, มัธยมศึกษาตอนปลาย 15 คน, อุดมศึกษา 3 คน และเนื่องจากในระยะเวลาที่ทำการสำรวจ คนหนุ่มสาวส่วนใหญ่จะออกไปทำงานต่างถิ่น จึงทำให้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อายุมากกว่า 30 ปี ได้แก่ ช่วงอายุ 31-40 ปี 61 คน, 41-50 ปี 15 คน, 50-60 ปี 7 คน, 60 ปีขึ้นไป 13 คน

ผลจากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามสรุปได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการสืบทอดลวดลายหรือรับรู้ได้ว่าลวดลายนั้นๆ คืออะไร แต่ไม่ได้ให้ความสนใจเรียนรู้ความหมายของลวดลายเหล่านั้น ตัวอย่างเช่น

ในหมู่บ้านหลันพบว่า ผู้หญิงมักจะปักกลายช่อดอกไม้และค้างคาวไว้ด้วยกัน เมื่อถามกลุ่มตัวอย่างว่า ทั้งสองสิ่งมีความหมายว่าอย่างไรเมื่อรวมเอาไว้ด้วยกัน 37% ตอบว่า ช่อดอกไม้ แสดงถึงความรุ่งเรือง ร่ำรวยและมีเกียรติ มีโชค ขณะที่ 23% คิดว่ามีความหมายถึงสามีภรรยาที่อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีลูกหลาน

มากมายและมีโชคดี 26.5 % คิดว่าไม่ได้เสียอะไร เพียงเพื่อความสวยงาม 13.5% คิดว่าการนำเอาสองสิ่งมาไว้ด้วยกัน ไม่ได้ทำให้เกิดความสวยงาม

รูปที่ 12 ลายแมวและผีเสื้อ งานตัดกระดาษ ใช้ในการแสดงความยินดีกับผู้สูงอายุ อวยพรให้มีความสุขในบั้นปลายชีวิต มักใช้ติดบนผนังเมื่องานฉลองวันเกิด

สำหรับนักวิจัยศิลปะพื้นบ้านจะทราบกันดีว่า เนื่องจากช่อดอกไม้มองดูแล้วมีความสวยงาม ดูมีราคาโดยธรรมชาติ สื่อความหมายถึงโชคลาภและความมั่งคั่ง ค้างคาว (蝠-ฝู) ในภาษาจีนกลางออกเสียงเหมือนกับคำว่าโชคดี (福-ฝู) ดังนั้นเมื่อนำเอาสองสิ่งนี้มาไว้ด้วยกัน ความหมายก็คือ เมื่อดอกไม้บาน (ซึ่งจะเห็นว่าการปักจะปักให้เป็นดอกบานตลอด จะไม่ค่อยใช้ดอกตูม) โชคลาภ ความร่ำรวย และเกียรติยศก็จะมาในเร็ววัน จากการสำรวจพบว่า มีชาวบ้านจำนวนไม่ถึง 40% ที่เข้าใจของความหมายของสัญลักษณ์ดังกล่าวเมื่อถามว่าในงานตัดกระดาษหรือปักผ้าถ้าให้นำเอาแมวและผีเสื้อมาไว้ด้วยกัน (แมว-แมว, เตี้ย-ผีเสื้อ) จะมีความหมายว่าอย่างไร 17% ของชาวบ้านคิดว่าเพื่อความสวยงาม ถ้านำเอาสัตว์อื่นๆ มาวางไว้ก็จะได้ผลลัพธ์เช่นเดียวกัน 28.5% คิดว่าหมายถึงความสุขในบั้นปลายของผู้สูงอายุ ขณะที่ 54.5% เห็นว่ามีความหมายเฉพาะแฝงอยู่ แต่ไม่สามารถบอกได้แน่ชัดว่าคืออะไรตามความหมายในเชิงสัญลักษณ์ของสองสิ่งนี้ออกเสียงเหมือนอักษรโบราณว่า “ม่าวเตี้ย” (孝老) ม่าว หมายถึง การมีอายุยืนยาวถึงแปดสิบเก้าสิบปี เมื่อนำสองอย่างมารวมกันหมายถึงการอวยพรให้ผู้สูงอายุมีความสุขในบั้นปลายชีวิต ซึ่งความหมายที่ดีเป็นมงคลเช่นนี้เป็นที่น่าประหลาดใจว่ามีผู้ตอบไม่ถึง 30% ที่ทราบ

ในหมู่บ้านช่างตงก็ได้ผลสำรวจที่คล้ายคลึงกันเช่น ความหมายของการนำเอา ลูกท้อ ฝรั่ง และผลส้ม นำมาวางไว้รวมกันมีความหมายว่าอย่างไร ความจริงแล้ว เป็นคำถามที่ง่ายมาก แต่มีเพียงร้อยละ 48 เท่านั้นที่ตอบได้อย่างถูกต้อง นั่นคือ มีลูกหลานหลายๆ มิโซะคลาและอายูยีน ซึ่งไม่ถึงครึ่งหนึ่งของผู้ตอบคำถาม และเมื่อถามว่า “ปลาทองและอ่างเลี้ยงปลาสื่อถึงอะไร” แม้ว่าจะมีถึง 50% ที่ตอบว่า “โถงแห่งทรัพย์สมบัติ” (ดูรายละเอียดในหัวข้อที่ 1, กรณีศึกษาที่ 2) แต่ก็ยังมีถึง 44% บอกว่าการนำเอาปลาและน้ำวางไว้ด้วยกันก็เพื่อความสวยงาม ขณะที่ 6% ตอบว่าสื่อถึงความรักและมีบุตรชายหลายๆ คน

ผลการสำรวนอกจากที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังพบว่าลวดลายของศิลปะพื้นถิ่น ที่แสดงถึงคุณธรรม ซึ่งบางลายถ่ายทอดจากคำสอนในลัทธิขงจื๊อก็ได้สูญหายไป ในระหว่างการรับรู้ เช่น **คุณธรรมในเรื่องของความกตัญญู “ยี่สิบสี่ภาพความ กตัญญู” (二十四孝图)** ที่เมื่อก่อนปรากฏอยู่ในศิลปะพื้นถิ่นจำนวนมาก เช่น การเขียนลายผ้าในพิธีศพของหมู่บ้านหลัน งานตัดกระดาษของหมู่บ้านช่างตง แต่จากแบบสอบถามทั้งหมดรวมกัน 300 ชุด จากทั้งสองหมู่บ้าน ถามว่า “รู้ถึงความหมายบางส่วนในสัญลักษณ์ของผ้าหรืองานตัดกระดาษยี่สิบสี่ภาพความ กตัญญูหรือไม่” มี 35.5% ทราบว่าเป็นภาพที่แสดงถึงคุณธรรมด้านความกตัญญู อีก 64.5% ตอบว่าไม่ทราบความหมาย รู้แต่ว่าเป็นลายที่กล่าวถึงเรื่องโบราณ จึงอาจกล่าวได้ว่า การขาดซึ่งพื้นฐานความสนใจต่อความหมายของศิลปะพื้นบ้านที่ อยู่รอบตัวทำให้ผู้คนเริ่มไม่ได้รับรู้แม้แต่สิ่งที่สื่อถึงคุณธรรมที่ควรมีในชีวิตประจำวัน

ปรากฏการณ์เช่นนี้เปลี่ยนแปลงไปจากประวัติศาสตร์ของการผลิตและพัฒนา ศิลปะพื้นบ้านแห่งลุ่มน้ำฉางเจียง (แยงซีเกียง) ที่ได้ให้ความสำคัญกับความหมาย ของสัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ตลอดมา ดังจะเห็นได้จากผลงานที่ปรากฏในการแกะสลักไม้หรืออิฐในสถาปัตยกรรม, จิตรกรรมพื้นถิ่นอย่างการตัดกระดาษ การปักผ้า ซึ่งเป็นที่นิยมในหมู่ประชาชนทั่วไป เพราะสัญลักษณ์เหล่านี้บรรจุไว้ซึ่งความหมาย ทางวัฒนธรรมที่เป็นมงคล พฤติกรรมการยอมรับความหมายที่แฝงอยู่นี้ เกิดขึ้นใน หมู่ชนทั่วไปอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความโชคดีร่ำรวย

รูปที่ 13 งานปักผ้าเป็นเข็มขัดผ้าที่ใช้กับ
ผ้าห่มห่อตัวให้เด็กเพื่อความอบอุ่น แล้วจึงใช้
เข็มขัดผ้ารัดข้างบนผ้าห่มอีกชั้นเพื่อให้ห่อ
ตัวเด็กได้กระชับ ไม่หลุดลุ่ยง่าย

ภาวะการเสื่อมถอยของการสืบทอดความหมายในสัญลักษณ์ของศิลปะพื้นถิ่น
เนกเช่นปัจจุบันนี้ นอกเหนือจากสาเหตุด้านประวัติศาสตร์แล้ว แน่หน่อนว่ายังมีปัจจัย
ด้านวัฒนธรรมอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง ปัจจุบันไม่ว่าสาเหตุจะเกิดจากอะไรก็ตาม แต่
ที่ทำให้ผู้เขียนเกิดความกังวลใจมากขึ้นก็คือ การเสื่อมถอยของการสืบทอดสัญลักษณ์
ในศิลปะพื้นถิ่นนี้ ทำให้คนในสังคมมีการรับรู้ศิลปะพื้นบ้านน้อยลง เกิดผลกระทบ
อย่างหนึ่งในภาพรวมของวัฒนธรรมหมู่บ้านคือ การขาดช่วงของงานสร้างสรรค์
ศิลปะท้องถิ่น ซึ่งยังไม่ได้สูญหายแต่ก็ไม่มีผู้สืบทอดต่อ

4. สรุป

หากถามว่าการหายไปของศิลปะพื้นบ้าน จะทำให้พวกเราสูญเสียอะไรไป
หรือไม่ คำตอบอาจเป็นสิ่งที่เราสูญเสียไปอาจไม่ใช่ศิลปะพื้นบ้านดั้งเดิมหรือ
การถ่ายทอดขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้อง สัญลักษณ์ของศิลปะพื้นบ้าน
อันประกอบขึ้นจากอดีตแห่งความรุ่งโรจน์ของวัฒนธรรมอันเก่าแก่และจิตวิญญาณ
ของอารยธรรม ถ้าหากว่า พวกเราสูญเสียสิ่งเหล่านี้ไป สิ่งที่เราจะสูญเสียมากไปกว่านี้
คืออารยธรรมที่ได้สั่งสมมาหลายพันปีโดยเฉพาะจิตวิญญาณของชนชาติและบ่อเกิด
ของการสร้างสรรค์ เป็นขุมทรัพย์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสมมาจากประสบการณ์
อันยาวนานหลายชั่วอายุคน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์แสดงความเป็นตัวตนของเรา

แม้ว่าจากการสำรวจจะพบว่าการสืบทอดลวดลายและความหมายของลวดลายในศิลปะพื้นถิ่นจะอยู่ในภาวะวิกฤตก็ตามแต่ขณะเดียวกันยังเห็นได้ว่าผู้คนในท้องถิ่นมีความผูกพันกับศิลปะพื้นถิ่นอยู่อย่างลึกซึ้ง แม้ว่าวัฒนธรรมมวลชนและความเป็นบริโภคนิยมได้เข้ามามีอิทธิพลต่อทัศนคติด้านความงามอย่างมาก สื่อในสังคมยุคใหม่ เช่น รูปภาพดารา ได้มีบทบาทแทนที่การคงอยู่ของศิลปะพื้นถิ่น ผู้คนจำนวนมากไล่ตามวิถีชีวิตในปัจจุบันและมองข้ามศิลปะพื้นถิ่นที่อยู่รอบตัว รวมถึงมีบางส่วนเห็นว่าศิลปะพื้นถิ่นเป็นของล้าสมัย ไม่สามารถเข้ากับปัจจุบันได้ ขณะที่บางส่วนเห็นว่าแม้จะเป็นของล้าสมัย แต่หากมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบแล้วจะยังคงสามารถเข้ากับสังคมปัจจุบันได้ โดยสรุปแล้วคนในท้องถิ่นกับศิลปะพื้นถิ่นยังมีความเกี่ยวพันกันอย่างแนบแน่น ผู้คนยังหวังที่จะเห็นศิลปะพื้นบ้านได้รับการฟื้นฟู กลับมารุ่งโรจน์และมีบทบาทในชีวิตประจำวันของตนอีกครั้ง รวมถึงจากเดิมที่อยู่ในระดับหมู่บ้านหรือชุมชน จะได้ถูกยอมรับมากขึ้นจากสังคมเมือง ปัจจุบันมีศิลปะพื้นถิ่นบางประเภทที่เกี่ยวข้องกับจารีตของท้องถิ่น เช่น ในหมู่บ้านช่างตงพบว่าเมื่อมีการฉลองในโอกาสที่ลูกหลานอายุครบสิบสองปีในพิธีจะมีการใช้ธรรมเนียม “สิบสองสะพานดอกไม้” (十二花桥) มากขึ้นเรื่อยๆ กลายเป็นแนวปฏิบัติที่จะขาดเสียไม่ได้

แม้ว่าศิลปะพื้นถิ่นบางประเภทจะได้รับการฟื้นฟู ปัญหาสำคัญที่พบคือมีเพียงการผสมผสานของรูปแบบศิลปะและพิธีกรรมท้องถิ่นบางอย่างเข้าด้วยกันเท่านั้น แต่ความเข้าใจในความหมายของลวดลายยังน้อยมาก ทั้งนี้จากการสำรวจคนในท้องถิ่นของหมู่บ้านช่างตงต่างหวังว่าตนเองจะมีความเข้าใจในความหมายของลวดลายต่างๆ ได้เหมือนกับนางโจวเยวี่อิง ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจะทำให้การรับรู้ความหมายของลวดลายเกิดการเพิ่มพูนผู้รู้อย่างกว้างขวางและมีรายละเอียดตรงกัน ส่งผลให้วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ รวมถึงศิลปะพื้นถิ่น มีความเข้มแข็งมากขึ้นไปอีก

ดังนั้นหากไม่มีการสืบทอดซึ่งความหมายของลวดลายในศิลปะพื้นถิ่นจะทำให้ระดับการรับรู้และการยอมรับศิลปะพื้นถิ่นยิ่งนานวันยิ่งถดถอยลง นอกจากนี้จะมีการแก้ไขภาวะดังกล่าว เพื่อให้ผู้คนในท้องถิ่นสามารถเข้าใจอย่างชัดเจนถึง

เนื้อหาทางวัฒนธรรมและความหมายที่ปรากฏอยู่ในลวดลาย การคงอยู่ของศิลปะพื้นบ้านจึงจะเกิดขึ้นและสามารถเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปในรูปแบบที่อิสระและเกิดจากจิตสำนึกของคนในชาติ

บรรณานุกรม

ภาษาอังกฤษ

- Wang Anshi(song dynasty).1982. **Shiyiggouchen**. (Qiu Hansheng edit and proofread). Beijing: China press,
- Guan Yongli. 1994. **Vernacular Thirteen**. Ching: Jinnan.
- Yuan Ke.1980. **Proofread and note of ShanHaiChing**. Shanghai: Shanghai ancient book
- Wang Fuzhi(Qing dynasty).1982. **Explain of Zhuangzi**. Beijing: China press,
- Zhu Qianzhi.1984. **Proofread and note to Laozi**. Beijing: China press.
- Li Jianping.1998. **Chinese Myth Personae Dictionary**. Xi'an: Shanansi people

สัมภาษณ์

- สื่อชีวหลิง (Shi Xiuling) ศิลปินปักผ้า อายุ 39 ปี สัมภาษณ์ 8 กุมภาพันธ์ 2549
- โจวเยวี่อิง (Zhou Yueying) ศิลปินตัดกระดาษ อายุ 59 ปี สัมภาษณ์ 28 เมษายน 2549

หมายเหตุ:

1. ถอดความจากต้นฉบับภาษาจีนโดย ผศ. วรุณี ภูสนาม อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
2. ภาพที่ 7,8,12 มาจาก Technique of Chinese folk paper-cut ,Chen Jing, Cheng Yuhong, Hongkong: Xinfeng publisher, 1999. นอกเหนือจากนั้นเป็นการบันทึกภาพและจัดรูปแบบโดยผู้เขียนระหว่างการสำรวจในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-พฤษภาคม 2549